

**Кондратова
Анна Миколаївна**

заступник завідувача відділу
європейського права
та міжнародної інтеграції
Інституту законодавства Верховної
Ради України,
кандидат юридичних наук

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Umwelthaftungsgesetz. 1990. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/umweltschuld/index.html> (дата звернення: 05.11.2021).
2. Vienna Convention on the Law of Treaties, Vienna. 23 May 1969, in force 27 January 1980, 1155 UNTS 331. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (дата звернення: 05.11.2021).
3. Draft articles of the International Law Commission, adopted in second reading in 2001 and annexed to Resolution 56/83 of the General Assembly (12 December 2001). URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (дата звернення: 05.11.2021).
4. Kiss A., Shelton D. International environmental law. Nairobi, 2004. 720 p.
5. Kreilhuber A. The Law of Transboundary Natural Resources: Oil, Gas and Water. Maastricht, 2004. P. 255-263.
6. P.-M. Dupuy OÙ en est le droit international de l'environnement à la fin du siècle ?, (1997) 4RGDIP, P. 895.
7. Спектор О. М. Становлення міжнародно-правової відповідальності за порушення у сфері природоресурсних відносин. Прикарпатському юридичному вісник. Випуск 4(25) том 3. 2018. С. 142-146. URL: http://www.pjv.puoua.od.ua/v4-3_2018/32.pdf (дата звернення: 05.11.2021).
8. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. 1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 05.11.2021).
9. Jowitz J. British campaigner urges UN to accept 'ecocide' as international crime. URL: <http://www.guardian.co.uk/environment/2010/apr/09/ecocide-crime-genocide-un-environmental-damage> (дата звернення: 05.11.2021).
10. Куровська І.А., Мірошніченко О.П. Джерела правового регулювання забезпечення екологічної безпеки, як складової національної безпеки. Правові системи. 2018, № 1-2, С. 334 – 346.

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ В СФЕРІ
ЕКОЛОГІЇ**

Екологічна відповідальність є за своєю правовою суттю інструментом охорони навколишнього середовища для запобігання та відшкодування шкоди довкіллю. Практика багатьох європейських країн свідчить, що закон про екологічну відповідальність має створювати економічні стимули для запобігання заподіяно шкоди, відкриваючи шлях для виплати забруднювачем компенсації за будь-яку нанесену шкоду.

Законодавець може створювати національні інструменти про екологічну відповідальність як в рамках адміністративного, кримінального, так і цивільного законодавства. З точки зору цивільного законодавства йдеться про відшкодування шкоди життю, здоров'ю або майну осіб, які стали жертвами такої шкоди, опосередкованої екологічними засобами в результаті поведінки інших осіб. Так, наприклад, цей вид шкоди, зокрема, підпадає під дію Закону ФРН про екологічну відповідальність (Umwelthaftungsgesetz) від 19.12.1990 р. [1]. В законі містяться стандарти, які зобов'язують забруднювача самостійно усунути наслідки. Ці стандарти дозволяють органам влади діяти проти забруднювача, якщо необхідно, з примусом, і притягнути до відповідальності та зобов'язати виправити будь-яку шкоду.

Натомість, міжнародне право містить широкий, але м'який, перелік інструментів реагування на порушення державами зобов'язань в екологічній сфері. Такі інструменти є, як правило, загальноприйнятими. Справа в тому, що такі інструменти реагування є менш досконалими та потужними, ніж ті, які доступні у внутрішніх правопорядках чи навіть у законодавстві Європейського Союзу. Крім того, класичні інструменти притягнення до міжнародної відповідальності виявляють значну непристосованість до порушень в екологічній сфері. Наприклад, більш ефективною виявляється форма міжнародної відповідальності прописана у багатосторонніх договорах [2; 3]. Проте, все рівно, така форма відповідальності є доволі м'якою [4, с.618]. На думку А. Крайльхубера, саме така форма відповідальності передбачена у низці міжнародних документах, наприклад принципі 22 Стокгольмської декларації (1972 р.), 13 принцип Декларації Ріо (1992 р.), III Програма Монтевідео (2001 р.), тощо [5, с.162].

Загалом, передбачення різних форм міжнародної відповідальності може бути ефективним, якщо держави мають взаємний інтерес у дотриманні умов договору. Проте, якщо порушення договору несе для суб'єкта міжнародного права більші переваги, ніж при його дотриманні, принаймні в короткостроковій перспективі, постає питання в ефективності такої відповідальності.

Крім того, держави неохоче використовують механізми притягнення до відповідальності в екологічній сфері, вважаючи їх «занадто важкими, часто непередбачуваними та політично шкідливими». Це зокрема пов'язано із нечітким змістом зобов'язань в екологічних угодах, специфічність методів та способів встановлення екологічної шкоди, неможливість встановлення факту нанесення екологічної шкоди з технічних чи фінансових причин тощо. Як відзначив П.-М. Дюпуа, міжнародна відповідальність в цій сфері досить «обхідна»: угоду, через розробку механізмів запобігання, технічної та фінансової допомоги, намагаючись уникнути вдавання до класичних процедур, і вниз за течією, через надання допомоги, замість санкцій [6, С. 123].

Проте, міжнародне право екологічної відповідальності набуває все більшого значення в дискусії про кращу практику імплементації та дотримання екологічних стандартів. Прикладом цього є обговорення національного та європейського регулювання ланцюга поставок. Міжнародне законодавство про екологічну відповідальність може передбачати компенсацію за транскордонний або екстериторіальний збиток, завданий забруднювачем, і таким чином сприяти поведінці, яка уникає шкоди.

Однак комплексна реконструкція складного предмета міжнародного права екологічної відповідальності ще не здійснена. Велика кількість питань, у тому числі принципів, залишається відкритим. Наприклад, який зв'язок між державною та приватною відповідальністю за навколишнє середовище? Чи можна ефективно розробити стимули законодавства про відповідальність у складних умовах глобальної економіки? Як національний та міжнародний рівні регулювання можуть суттєво доповнювати один одного?

Відповідальність за шкоду навколишньому середовищу як загальне благо – наприклад, біорізноманіття, води та ґрунту – може посилити руку превентивного захисту навколишнього середовища та забезпечити виконання компенсації за шкоду довіллю відповідно до принципу забруднювач платить.

Одним із найефективніших видів екологічної відповідальності є і залишається кримінальна відповідальність. Мова йде про індивідуальну кримінальну відповідальність згідно міжнародного права за дії проти довкілля [7]. Наприклад, Римський статут Міжнародного Кримінального Суду (1999 р.) передбачає «заборону умисного вчинення нападу, коли відомо, що такий напад стане причиною... великого, довгострокового і серйозного збитку навколишньому природному середовищу, який буде явно непорівнянний з конкретним і безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою» (п. "iv" ст. 8) [8]. Таким прикладом може бути необгрунтоване знищення лісів під час воєнних дій. В доктрині міжнародного права є пропозиції включити до таких злочинів і екоцид, в якості дій, що передбачають «значне руйнування, пошкодження або втрату екосистеми на певній території, незалежно від діяльності людини або з інших причин, до такої міри, що мирне співіснування жителів цієї території було б поставлено під серйозну загрозу» [7; 9].

У випадках заподіяння шкоди навколишньому середовищу, яка водночас не є шкодою здоров'ю людини або майну, особливе значення надається відшкодуванню з боку держави та міжнародного права. Тут, на нашу думку, було б доцільне створення єдиного міжнародного акту про відповідальність за шкоду завдану довкіллю. У ньому також розглядалося б конкретне питання щодо національних режимів відповідальності у разі шкоди довкіллю в екстериторіальних районах.

Відтак, можна зробити висновок, що сучасне міжнародне право обирає врегулювання міжнародно-правової відповідальності на основі загального принципу притягнення винного до відповідальності. Таким чином, встановлення більш конкретних заходів та покарання винних передається до національних режимів, що не завжди є ефективним.